

DATE PRIVIND ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ÎN NORDUL MOLDOVEI DUPĂ ELIBERARE

(aprilie — decembrie 1944)

de TR. UDREA și H. S. WEISSMAN

După eliberarea, la sfârșitul lui martie — începutul lui aprilie 1944, a nordului Moldovei de către armatele sovietice, printre sarcinile importante care au stat în fața maselor populare, a forțelor democratice în frunte cu P.C.R., a fost și aceea a reorganizării pe baze democratice a vieții cultural-ideologice din această regiune. În cadrul acestei reorganizări un rol tot mai important, mai ales după deschiderea noului an școlar, l-au jucat problemele de învățămînt. Această acțiune s-a făcut în condițiile excepțional de grele existente în acel moment în Moldova de Nord¹.

Moldova în genere și în special partea sa dinspre nord a resimțit cea dintîi și din plin consecințele dezastruoase ale criminalului război antisovietic. În 1941, încă înainte de 22 iunie, ea a fost transformată într-o bază de pornire a agresiunii antisovietice. Rechizițiile și munca forțată (mai la îndemînă în Moldova ca aiurea pentru unitățile militare gata de marș), silniciile de tot felul efectuate de autoritățile antonesciene sub imperiul curților marțiale au secătuit sistematic resursele economice ale regiunii, ducînd la scăderea catastrofală a nivelului de trai și așa scăzut al oamenilor muncii.

După bătălia de la Kursk și îndeosebi după cea de la Uman, Moldova redevine spate al frontului și din primăvara pînă în toamna anului 1944 este brăzdată de însăși linia frontului care se stabilizează pe obcinile Carpaților răsăriteni pînă în dreptul Tîrgului Neamț și de aci spre răsărit pe la nord de Tg. Frumos și Iași.

În Moldova fasciștii germani și romîni în retragere au aplicat „tactica” evacuării și distrugerii tuturor bunurilor materiale considerate de ei că ar fi putut folosi în vreun fel Armatei Sovietice eliberatoare. În această categorie intrau utilajele întreprinderilor mari și mici, alimentele, medicamentele și mărfurile de tot felul. Armatele fasciste și mai ales detașamente hitleriste special constituite au jefuit, dinamitat și in-

¹ Sub această denumire cuprindem, în mod convențional, întreg teritoriul care a fost eliberat de Armata Sovietică încă în primăvara anului 1944 în urma victoriei din sectorul Uman-Moghilev, adică județele Dorohoi, Rădăuți, Botoșani, Suceava, majoritatea teritoriului fostului județ Baia precum și unele părți din estul județului Neamț și nordul județului Iași.

incendiat majoritatea clădirilor în localitățile din care s-au retras. Ei au dat foc în retragere la numeroase așezări între care și unor centre urbane ca Rădăuți, Siret, Ștefănești etc. Printre „obiectivele“ incluse în planul de distrugeri figurau principalele imobile din orașe și sate în rîndul cărora fuseseră trecute de regulă și clădirile școlare² și cele care adăpostiseră așezăminte culturale. Trupele fasciste în retragere au distrus astfel muzeul istoric din Suceava, au incendiat biblioteca centrală a orașului care avusese peste 16.000 exemplare etc.³

Numai pentru Moldova de nord numărul locuințelor distruse sau devenite de nelocuit fără reparații capitale a fost în primăvara anului 1944 de ordinul zecilor de mii. La aceasta adăugăm numeroase edificii care mai înainte adăpostiseră instituții publice între care și școli⁴, teatre, cinematografe etc.

Ofensiva impetuoasă a Armatei Roșii ca și acțiunile populației care la chemarea comuniștilor s-au opus aruncării în aer și au trecut la stingerea incendiilor puse la principalele edificii publice, au limitat în parte distrugerile provocate de fasciști.

Evacuarea sau distrugerea majorității covârșitoare a întreprinderilor industriale, ceea ce a condamnat la șomaj și foamete zeci de mii de oameni ai muncii, evacuarea și distrugerea mărfurilor de larg consum de la alimente, îmbrăcăminte pînă la săpun, chibrituri, lumînări, gaz lampant etc. care au provocat grele suferințe, foamete, tifos și neagră mizerie populației rămase pe loc (cifrată după unele calcule la peste 700 000 locuitori din totalul de aproape 1 000 000 cît fuseseră în 1941)⁵, au fost săvîrșite premeditat.

Distrugerea unor valori materiale uriașe, jefuirea și lăsarea populației civile fără nici un mijloc de existență, pradă mizeriei crunte și a disperării s-au făcut în scopul dezorganizării spatelui frontului Armatei Sovietice eliberatoare.

Din mărturiile documentelor și ale presei fasciste din acea vreme rezultă că trupele hitleriste și clica antonesciană erau decise să aplice același regim și restului teritoriului țării în cazul unor noi retrageri. Insurecția armată de la 23 August, victorioasă în condițiile prielnice create de noua ofensivă sovietică declanșată în noaptea de 19/20 august,

² „Graiul liber“, 9 iulie 1944.

³ „Foale informativă“, ziarul Direcției politice de front a Armatei Roșii, 25 august 1944 (acest ziar va lua mai tîrziu numele de „Graiul nou“).

⁴ Dintr-o situație statistică rezultă că în județul Baia din cele 203 școli primare, 172 au suferit de pe urma războiului, 20 localuri fuseseră complet distruse, alte 45 în proporție de 75%, 65 în proporție de 50% și 52 în proporție de 25%. (Arhivele Statului, Fălticeni, Fondul prefecturii Baia, nelinventariat dosarul cuprinzînd procesele-verbale ale Consiliului de colaborare județean pe 1944—46).

⁵ Dacă se are în vedere că în anii războiului mortalitatea a depășit cu mult natalitatea, că o serie de categorii (funcționarii, ofițerii și familiile lor, armata, premilitarii și tinerii de la 15 ani în sus etc.) au fost evacuate forțat, rezultă că doar o minoritate a populației, cei mai mulți aparținînd păturilor avute, au dat crezare propagandei fasciste și au urmat trupele fasciste în retragere. Populația muncitoare de la orașe și de la sate a rămas în marea ei majoritate pe loc așteptînd sosirea armatelor sovietice eliberatoare.

a pus capăt aplicării acestor planuri barbare și a ferit poporul nostru de noi și grele încercări.

În Moldova de nord urmările distrugerilor din perioada retragerii fasciștilor s-au făcut însă simțite din plin ani de-a rîndul. Această regiune în momentul Eliberării prezenta aspectul unui teritoriu devastat, vlăguit de toate resursele sale economice; haosul și dezorganizarea paralizaseră orice activitate. De aceea, prima sarcină care a stat imediat după eliberare în fața maselor populare era lichidarea haosului și neșiguranței rămase în urma retragerii armatelor fasciste, în vederea normalizării vieții administrativ-politice și economice a regiunii.

Membrii de partid, care pînă la eliberarea regiunii activaseră în ilegalitate, trec din primul moment în fruntea acțiunii de reorganizare administrativ-politică și economică a Moldovei de nord.

În scurt timp, s-au reorganizat, verigile locale ale aparatului de stat (primăriile, preturile, poliția rurală) ca și organele de conducere județene (prefecturi, camerele agricole, serviciile sanitare etc.). Pentru readucerea în circuitul economic a unor importante bunuri agricole, la inițiativa și sub îndrumarea comuniștilor, au luat ființă în majoritatea comunelor din județul Botoșani, iar după 23 August 1944 și în celelalte județe din nordul Moldovei, comitetele țărănești care au preluat și administrat bunurile agricole părăsite.

Comitetele țărănești și organele locale de stat alese în mod liber de populație în locul vechiului aparat de stat ce fusese retras de guvernul antonescian o dată cu frontul, au izbutit la capătul unor eforturi eroice să repună parțial pe picioare viața economică a regiunii și să realizeze în mare măsură sarcinile legate de desfășurarea, în bune condiții, ținînd seama de posibilitățile existente, a muncilor agricole din vara și toamna anului 1944. Aceasta a avut o deosebită importanță pentru îmbunătățirea aprovizionării cu alimente a populației din regiune și a armatelor sovietice eliberatoare care staționau în ajunul ofensivei pe teritoriul Moldovei de nord. „Timp de aproape cinci luni de zile — se arată într-un manifest al partidului — Moldova de nord a fost un șantier de lucru pentru sprijinirea Armatei Roșii în pregătirea ofensivei împotriva hoardelor hitleriste care au cotropit pămîntul patriei noastre”⁶.

*

* * *

Paralel cu activitatea rodnică și prodigioasă desfășurată pe plan economic de noile organe locale de stat și de comitetele țărănești, forțele democratice sub directa îndrumare a organizațiilor locale P.C.R. au desfășurat și o intensă activitate pe tărîm cultural-ideologic.

⁶ Despre aceasta vezi mai pe larg în Al. Vianu, *Ocuparea pămînturilor moșierești în fostul județ Botoșani* articol publicat în culegerea „Din lupta P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945”, vol. I, pp. 112—121.

⁷ Arhiva centrală a Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., A. XXIX (manifest).

Fără zdrobirea și lichidarea fascismului pe plan militar și ideologic-politic nu erau posibile dezvoltarea progresistă, cucerirea și întărirea independenței economice și politice a României. De aceea, în centrul acestei activități au stat: combaterea ideologiei și a propagandei fasciste, mobilizarea maselor largi pentru sprijinirea cu toate forțele a războiului eliberator antifascist.

Această activitate s-a desfășurat atât în cadrul și cu concursul organizațiilor politice și obștești, cât și pe linia organelor de stat.

În condițiile în care influența politică a P.C.R. depășea în acel timp posibilitățile organizatorice de a ține un contact permanent cu masele largi⁸, era necesar să se găsească mijloace adecvate pentru a comunica, influența și organiza activitatea politică a maselor populare. Folosind cu pricepere și aplicând la condițiile speciale existente atunci în nordul Moldovei indicațiile cuprinse în documentele de partid elaborate anterior cu privire la ducerea muncii de propagandă și agitație în vederea creării unui larg front popular antifascist, organizația locală de partid din Botoșani⁹ a înregistrat din primele săptămâni după Eliberare o serie de succese în munca de îndrumare și organizare politică a întregii populații din teritoriul eliberat, atât a celei de la orașe (unde s-au constituit sindicate) cât și a celei de la sate (unde țărănimea s-a organizat în comitete țărănești).

Astfel, cu sprijinul comandamentului sovietic apare și se difuzează la scurt timp după eliberarea regiunii, ziarul „Graiul liber” care a jucat un important rol în informarea justă a populației asupra operațiilor de pe fronturi, în popularizarea realităților social-politice din Uniunea Sovietică și în genere în combaterea propagandei fasciste de tot felul. În coloanele ziarului și-au găsit loc numeroase relatări privind activitatea desfășurată de oamenii muncii din regiunea eliberată, comunicările și îndrumările organelor centrale administrative către unitățile în subordine, sfaturi agrotehnice, sanitare ca și materiale politice și ideologice menite să orienteze masele populare pe linia unei activități politice democratice, antifasciste.

Prin intermediul ziarului, organizația locală P.C.R. a putut desfășura o vie activitate organizatorico-politică între altele în problema organizării și îndrumării activității comitetelor țărănești.

Organizația locală P.C.R. a folosit cu pricepere și noile organe de stat alese¹⁰ în vederea ducerii unei vii activități cultural-politice.

⁸ G. h. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ed. a IV-a, p. 34.

⁹ Datorită represiunilor sălbatice dezlănțuite de regimul fascist împotriva forțelor progresiste și a activității trădătoare a grupului Foriș-Coffler, organizația din Botoșani era în momentul eliberării singura organizație județeană P.C.R. în flință în nordul Moldovei, în celelalte județe activând grupuri izolate de comunisti sau simpatizanți.

¹⁰ Trebuie precizat că alegerea noului aparat de stat s-a făcut conform legislației românești atunci în vigoare (în această materie, cea din 1938). Întreaga structură a aparatului administrativ de stat era din punct de vedere organizatoric aidoma celei din restul țării. Autoritățile militare sovietice țineau legătura pentru toate problemele născute din staționarea trupelor sovietice în această regiune cu organele locale de stat românești alese de populație.

Printre serviciile reorganizate scurt timp după instalarea noilor administrații județene, a fost și serviciul culturii, educației și cultelor.

La Botoșani, acest serviciu intră în funcțiune încă în cursul lunii aprilie¹¹. La Dorohoi, organizarea acestui serviciu va avea loc abia la 10 iulie 1944 pe baza deciziei nr. 3382 a prefecturii¹². Până la această dată, toate realizările înfăptuite în domeniul activității culturale, mai puțin învățămîntul, s-au datorat inițiativelor particulare îndrumate și stimulate de forțele democratice locale. În ceea ce privește învățămîntul, atît la Dorohoi cît și la Suceava, Rădăuți și Baia au functionat încă din cursul lunii mai 1944, inspectorate școlare județene. Aceste inspectorate au cumulat uneori și sarcini extrașcolare de domeniul activității culturale în genere, anticipînd firește într-o formă redusă și rudimentară viitoarea activitate desfășurată de serviciile culturale județene¹³.

Se poate afirma că pe linie de stat serviciile județene ale culturii au jucat în domeniul cultural-ideologic un rol și au avut o importanță tot atît de mare ca serviciile județene ale bunurilor părăsite pe tărîm economic-social. Asupra sferei de activitate a acestor servicii, importante precizuni aduc decizia nr. 3382 din 10 iulie a prefecturii Dorohoi, prin care se hotărăște înființarea serviciului cultural în acest județ¹⁴, precum și un apel al aceleiași prefecturi adresat țăranimii, prin care li se cerea să dea tot sprijinul material și moral noului serviciu al culturii care intră în funcțiune pe data de 18 iulie 1944. Din cuprinsul acestor documente rezultă că serviciile culturii urmau să îndeplinească pe plan județean atribuții asemănătoare celor ce fuseseră exercitate la vremea lor de inspectoratele școlare de ținut¹⁵.

În „atenția“ acestor servicii intrau „*orice fel de manifestare din domeniul culturii*“ (sublinierea noastră) — căminuri de cultură, teatre, cinematografe, biblioteci publice, muzee școlare, muzică, sport, serbări școlare etc.“¹⁶. Între atribuțiile principale ale acestui serviciu figura și îndrumarea învățămîntului primar, profesional, secundar, inclusiv recrutarea, supravegherea și controlarea membrilor corpului didactic pri-

¹¹ A. I. Vianu, articolul citat, p. 111.

¹² Arh. St. Botoșani, fondul Prefecturii Botoșani, dos. nr. 10/44, (ordonanțe), nepaginat.

¹³ Pentru județul Suceava: vezi Arh. St. Suceava, fondul Prefecturii Suceava, dos. nr. 822/55, nenumărat (în acest dosar sînt concentrate numeroase date, rapoarte, corespondențe privind activitatea școlară din județul Suceava pe perioada aprilie 1944 — 31 iulie 1945).

¹⁴ Arh. St. Dorohoi, fondul Prefecturii Dorohoi/Serviciul culturii, dos. nr. 9/44, fila 2.

¹⁵ Conform constituției carliste din 1938 teritoriul țării, cu excepția capitalei, fusese împărțit în ținuturi, conduse de așa-zișii rezidenți regali. Între principalele servicii centrale ale acestor ținuturi figurau diverse inspectorate între care și cel școlar.

¹⁶ Arh. St. Botoșani, fondul Prefecturii Botoșani/Ordonanțe, dos. nr. 10 44, nepaginat (apelul Prefecturii Dorohoi către săteni).

mar, secundar, precum și administrarea tuturor bunurilor mobile și imobile ale instituțiilor de învățămînt din raza județului respectiv¹⁷.

Membrii de partid care au intrat în aparatul serviciilor județene ale culturii de pe lângă fiecare prefectură au imprimat acestora o orientare democratică, antifascistă. Astfel, prin intermediul acestei verigi a aparatului de stat comunistii au putut desfășura pe o scară mai largă și cu posibilități mult mai mari decît ar fi putut face prin munca directă de partid, o susținută activitate de combatere a ideologiei fasciste, de organizare pe baze noi, democratice, a vieții culturale din regiune.

Ca și în celelalte domenii de activitate, și în sectorul activității culturale după organizarea serviciilor județene ale culturii s-a început cu munca de preluare în conservare a bunurilor pendinte de aceste servicii.

Una din primele acțiuni duse în această direcție a fost salvarea patrimoniului principalelor biblioteci publice din regiune care fuseseră devastate de trupele fasciste în retragere¹⁸.

Datorită lipsei de pază și intemperiilor preluarea și reorganizarea fondurilor de cărți în vederea punerii lor la dispoziția publică, după prealabila eliminare a maculaturii fasciste, s-a impus ca una din cele mai urgente sarcini.

Astfel la Botoșani, principalul centru cultural din această regiune, imediat după eliberare s-au strîns din diferite imobile părăsite sau din donațiile unor cetățeni un număr însemnat de cărți. Acțiunea de strîngere care a continuat apoi a făcut ca biblioteca publică ce începuse să funcționeze încă din aprilie 1944 să numere în ajunul lui 23 August 1944 oca. 27 000 volume. Biblioteca era frecventată de numeroși cetățeni între care peste 200 cititori permanenți. De asemenea biblioteca liceului Laurian care număra aproximativ 45 000 volume a fost reorganizată¹⁹. Autoritățile locale au prevăzut fonduri pentru amenajarea acestor biblioteci și au numit la ambele biblioteci custozi salariați²⁰. Acțiuni asemănătoare au avut loc și în orașele Dorohoi și Suceava unde funcționau de asemenea servicii ale culturii. Printre bunurile culturale salvate de la distrugere totală era și biblioteca societății „Ciprian Porumbescu” din Suceava care fusese inventariată și reorganizată pînă la începutul lunii iulie 1944²¹.

¹⁷ Arh. St. Botoșani, fondul prefecturii Botoșani, Ordonanțe, dos. nr. 10/44 nepaginat (apelul prefecturii Dorohoi către sîtenii).

¹⁸ Este semnificativ de reținut pentru atitudinea față de cultură a conducătorilor fasciști romîni, faptul că, deși în dispozițiile repetate în legătură cu evacuările din Iarna și primăvara anului 1944, ei cereau insistent ca toate bunurile de valoare să fie evacuate fără excepție, nici instrucțiunile, nici executanții n-au considerat că ar putea fi incluse în această categorie biblioteci de zeci de mii de volume. Astfel se explică rămînerea pe loc a majorității bibliotecilor publice, în majoritate aparținînd liceelor teoretice din localitățile respective. Ele n-au fost ferite însă de acțiunile sălbatice de devastare și în unele cazuri de incendiere ale detașamentelor de distrugere.

¹⁹ „Graiul liber”, 15 iulie 1944, p. 3.

²⁰ *Ibidem*, 20 august 1944, p. 2.

²¹ Arh. St. Suceava, fondul Prefecturii Suceava, dos. nr. 822/45, nepaginat.

În afară de presă, răspîndirea de manifeste și deschiderea unor biblioteci publice în principalele centre ale regiunii, munca culturală s-a desfășurat și sub alte forme între care enumerăm: manifestări culturale de educare patriotică și antifascistă, conferințe de răspîndire a cunoștințelor științifice și literare, organizarea unor competiții sportive²² etc.

La cererea organizațiilor obștești echipe artistice profesioniste sau de amatori din cadrul Armatei Sovietice, ofereau spectacole de muzică și dansuri populare rusești și organizau pentru populație numeroase vizionări de filme sovietice artistice sau documentare, între care „Bătălia de la Stalingrad“, „Conferința de la Teheran“ etc.

Toate manifestările culturale, indiferent de forma care o îmbrăcau, urmăreau și au contribuit la educarea antifascistă a maselor populare; ele au avut un rol însemnat în mobilizarea maselor la luptă antifascistă. la efortul deosebit cerut populației din spatele frontului antifascist de pregătirea ofensivei eliberatoare din august 1944.

Dar activitatea cultural-educativă nu s-a redus la aceste manifestări. De la constituirea lor, serviciile județene ale culturii și-au fixat ca una din sarcinile lor centrale realizarea unui complex de măsuri în vederea deschiderii în toamna anului 1944 a cursurilor școlare elementare și medii (teoretice, profesionale, comerciale etc.) din regiune.

În rîndurile ce urmează ne propunem să prezentăm unele aspecte legate de pregătirea și apoi de deschiderea cursurilor școlare din nordul Moldovei în toamna anului 1944.

*
* *

Încă de la crearea sa²³, Partidul Comunist din România a trecut în programul său lupta pentru un învățămînt profund democratic, al cărui conținut să fie în concordanță cu ultimele realizări ale științei, artei și literaturii contemporane.

Continuînd și dezvoltînd pe o treaptă superioară, cele mai bune tradiții ale elementelor înaintate din vechea mișcare socialistă, P.C.R. a dus, în condițiile grele ale ilegalității, o neînteruptă luptă pentru mobilizarea opiniei publice a maselor muncitoare împotriva caracterului nedemocratic, reacționar al învățămîntului din România între cele două războaie mondiale.

Demascînd substratul politicii cercurilor guvernante de limitare a cunoștințelor oferite în școală fiilor oamenilor muncii la strictul necesar încadrării lor în rîndul robilor capitalismului²⁴, P.C.R. a arătat totodată în numeroase documente, importanța deosebită pe care urma să o joace răspîndirea sistematică și generalizată a ultimelor rezultate ale științei și culturii înaintate în ridicarea conștiinței politice, de

²² „Graiul liber“, 6 iulie 1944, p. 4.

²³ Vezi „Socialismul“. 7 mai 1921 (*Tezele raportului de afiliere la Internaționala a III-a comunistă*).

²⁴ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV-a, p. 454 (cuvîntarea rostită la Congresul învățătorilor din R.P.R.).

clasă a maselor exploatate, în mobilizarea acestora la lupta pentru deplina lor eliberare social-politică.

Partidul Comunist s-a situat în fruntea luptei antifasciste pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, scoaterea României din războiul criminal antisovietic în care fusese ținută și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste și a aliaților acesteia. P.C.R. a pregătit și a condus insurecția armată populară din august 1944, care a deschis o eră nouă în istoria poporului nostru.

Lupta maselor populare, sub conducerea P.C.R. pentru înlăturarea sarcinilor antifeudale și antiimperialiste ale revoluției populare care a început la 23 August 1944, a dus la instaurarea regimului democrat-popular. Prin instaurarea regimului democrat-popular la 6 Martie 1945 și consolidarea continuă a acestui regim s-au deschis perspectivele unei revoluții culturale în toate domeniile, inclusiv în învățământ.

Pentru nordul Moldovei, zorile unei orientări noi, democratice și învățământului s-au ivit încă din aprilie 1944, adică o dată cu eliberarea acestui teritoriu de sub dominația fascismului și cu posibilitățile create organizației locale P.C.R. în urma acestui eveniment de a ieși din ilegalitate și a ocupa un rol conducător în viața politică a acestei regiuni.

Intr-un apel către populație, lansat în primele zile după eliberare, organizația județeană P.C.R. Botoșani, adresându-se cadrelor didactice (învățători și profesori secundari) și altor categorii de cetățeni, le cerea să-și dedice toate forțele muncii pedagogice pentru ca școala să devină „focarul principal de educație... un institut de educație națională a tineretului”²⁵.

Numărul mare de clădiri școlare avariate sau total distruse, evacuarea arhivelor și a unei părți din materialul didactic, devastarea și risipirea altei părți, lipsa hîrtiei și a rechizitelor de tot felul, dar în special părăsirea regiunii de către o parte a cadrelor didactice, toate acestea în condițiile lipsurilor mari și ale cerințelor multiple reclamate de continuarea războiului eliberator antifascist, păreau piedici de neînlăturat în calea reorganizării învățământului, a deschiderii cursurilor școlare în toamna anului 1944, în Moldova de nord. Realizarea acestei sarcini necesita un mare volum de lucrări și înainte de toate o cunoaștere cât mai precisă a posibilităților existente în regiune în acest domeniu de activitate.

De aceea, din inițiativa organizației locale P.C.R. toți activiștii, de partid sau de stat, indiferent de caracterul misiunii lor, au fost obligați să includă în rapoartele lor asupra celor înlăturate pe teren, alături de celelalte aspecte și informații asupra problemelor culturale în genere, asupra cadrelor didactice rămase în regiune, a posibilităților și măsurilor necesare pentru redeschiderea noului an de învățământ.

²⁵ Arh. St. Botoșani, fondul Prefecturii Botoșani, dosar f.n./144 (conferința școlară interjudețeană), p. 12.

Dictate de necesități economice și politice superioare, în special de sarcina mobilizării tuturor disponibilităților din regiune pentru susținerea frontului antifascist, la sfârșitul lunii mai 1944 au loc în toate județele eliberate din nordul Moldovei, recensăminte generale. Cu acest prilej s-a obținut și o evidență generală, pe întreaga regiune a situației bunurilor școlare, a numărului de cadre didactice.

O a doua condiție pentru succesul acțiunii de deschidere încă în toamna anului 1944 a cursurilor școlare, era obținerea adeziunii marelor largi fără aportul cărora această sarcină n-ar fi putut fi dusă la bun sfârșit.

La consfătuirea generală a comitetelor țărănești din județul Botoșani convocată la 23 iunie 1944 pentru a analiza realizările de pînă atunci și sarcinile deosebit de mari ce stăteau în fața tuturor factorilor de răspundere în lunile următoare, numeroși vorbitori, exprimînd dorința sătenilor care-i trimiseseră la adunare, au cerut să se facă tot posibilul pentru a se deschide noul an școlar la timp și în condiții cît mai bune, angajîndu-se să contribuie la aceasta cu propriile lor forțe.

Declarîndu-se gata a-și da contribuția în bani și muncă obștească, într-un moment cînd foametea, lipsa mărfurilor de cea mai strictă necesitate, tifosul — rămase moștenire de pe urma regimului antonescian și a retragerii armatelor fasciste — erau departe de a fi biruite, masele largi populare din țara noastră (după 23 August fenomenul s-a repetat și în restul țării) au dat poate cel mai elocvent examen al năzuinței lor fierbinți spre însușirea culturii, de folosire a acesteia ca armă pentru eliberarea lor social-politică.

Îndată după această consfătuire, prefectura în special prin serviciul culturii, trece neîntîrziat la intensificarea și aplicarea pe scara întregului județ a măsurilor menite să asigure deschiderea noului an școlar.

Măsurile cele mai importante în această privință erau:

a) repararea și în general amenajarea localurilor în care urmau să se țină cursuri școlare și asigurarea lor din timp cu lemne de foc, repararea sau confecționarea din nou a mobilierului, în special a băncilor, tablelor etc.;

b) completarea corpului didactic prin rechemarea la catedră a învățătorilor și profesorilor pensionari și mai ales prin pregătirea în cadrul unor cursuri speciale, a elevilor din cursul superior liceal și a studenților pentru a suplini temporar învățătorii, respectiv profesorii secundari, absenți, cu sau fără voia lor, de la datorie;

c) recenzarea populației școlare inclusiv a celor cu studiile neterminate în vederea școlarizării lor;

d) asigurarea materialului și manualelor didactice necesare.

La realizarea acestor măsuri, organizația locală a P.C.R. a antrenat cu pricepere pe toți intelectualii democrați rămași pe loc și a spri-

jinit inițiativele acestora care se manifestaseră încă din primele zile după eliberarea regiunii de către armatele sovietice.

Dintre acestea merită a fi subliniată îndeosebi inițiativa unor cadre didactice care, bucurându-se de concursul larg și binevoitor al autorităților militare sovietice au reluat și terminat cu elevii rămași în comunele respective, materia prevăzută în programa de învățămînt pe anul școlar 1943—1944²⁵.

Referindu-se la această acțiune profesorul delegat să organizeze pe întreg județul Botoșani învățămîntul primar, în urma deplasărilor făcute pe teren, constata într-un raport datat 10 iulie 1944: „dorința accentuată a țăranilor de a-și trimite copiii lor la școală. Cu ocazia aceasta am putut observa că o dată cu sosirea Armatei Roșii s-au redeschis școlile din Ripiceni, Lehnești și Rîșca și și-au continuat funcționarea cu un număr destul de însemnat de copii. În Bucecea și în alte părți țăranii se interesau îndeaproape de deschiderea școlii”²⁷.

Dintr-o serie de alte documente oficiale (rapoarte) rezultă că la începutul lunii mai două învățătoare în comuna Nicșeni predau cu regularitate lecții la școala din sat²⁸. De asemenea în satul Călugăreni, un învățător „a redeschis din proprie inițiativă școală”²⁹.

Pină la 1 iunie s-au redeschis și terminat cursurile pe anul școlar 1943—44 și în comunele Dorobanți (două învățătoare), Todireni, Ringhilești etc.

Reluarea cursurilor școlare pentru terminarea programei de învățămînt pe anul de învățămînt 1943—1944 nu s-a redus la raza județului Botoșani. Ea a fost generală pentru întreaga regiune eliberată, chiar și în zone mai apropiate de linia frontului. Astfel în județul Suceava, între 27 iunie și 15 iulie 1944 s-au ținut cursuri regulate în numeroase comune. Numai în orașul Suceava (unde avem o situație cifrică exactă) în cele 16 zile efective de școală au urmat cursurile 313 elevi repartizați astfel: 180 cursul primar cu 9 învățători și 133 la gimnaziul teoretic din localitate cu 14 profesori. Mai funcționa și o grădiniță avînd 36 de copii³⁰.

Această inițiativă patriotică la care participă majoritatea învățătorimii rămase pe loc, a avut o importanță deosebită, deoarece a confirmat în practică justetea lozincii lansate de organizația locală P.C.R. că era pe deplin posibil și trebuia deschis noul an școlar la o dată cit mai apropiată de cea obișnuită în condiții normale, de pace.

Planul de măsuri al cărui proiect fusese elaborat de un grup de intelectuali patrioți sub îndrumarea directă a organizației locale P.C.R.

²⁵ Cursurile fuseseră suspendate la începutul lunii martie 1944 o dată cu începerea evacuării masive a autorităților și instituțiilor publice.

²⁷ Acest raport oficial precum și alte materiale ne-au fost puse la dispoziție de tov. V. Bordeianu. Aceste documente sînt în curs de predare la Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.

²⁸ Același izvor.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Arh. St. Suceava, fondul Prefecturii Suceava, dos. nr. 822/45, nenumărat.

Botoșani, prevedea ca toate pregătirile să fie terminate în linii mari la mijlocul lunii septembrie în așa fel încît să fie posibilă deschiderea cursurilor școlare cel mai tîrziu la începutul lunii octombrie 1944.

Mobilizate de comuniști, comitetele țărănești din județul Botoșani au reușit — deși deseori au întîmpinat rezistența înverșunată a unor elemente reacționare strecurate în organele locale de stat, iar pe de altă parte se parcurgea o perioadă în care toate eforturile erau concentrate în direcția muncilor agricole de vară — să creeze în majoritatea comunelor o bază materială (imobile, mobilier etc.) suficientă deschiderii cursurilor la termenul prevăzut. Comitetele țărănești au contribuit de asemenea la recenzarea copiilor în vîrstă școlară, îngrijindu-se, în unele cazuri, unde condițiile locale au permis, și de amenajarea unor internate pentru copiii care locuiau în alt sat al comunei decît cel în care urma să funcționeze școala.

În celelalte județe unde nu existau încă comitete țărănești, s-a trecut la alte forme de antrenare a cetățenilor în acțiunea de pregătire a deschiderii noului an școlar.

Astfel, printr-o circulară emisă la 29 iulie 1944 de serviciul culturii din Dorohoi s-a dispus constituirea în fiecare comună a unor „comitete școlare“. În componența acestor comitete școlare în afară de primar sau de un delegat din consiliul comunal urmau să mai facă parte încă 3 persoane. Aceste comitete școlare aveau ca sarcină repararea localurilor și mobilierului, înzestrarea școlilor cu material didactic precum și aprovizionarea lor cu lemne³¹. Conform dispoziției prefecturii trebuia ca pînă la data de 1 septembrie 1944 toate școlile să fie reparate, văruițe și dotate cu bănci, catedre și tot materialul didactic necesar³².

Cu ajutorul acestor comitete și al secțiunilor comunale ale serviciului culturii, la mijlocul lunii august s-au putut încheia operațiunile de recenzare a școlarilor³³, ca și a celor susceptibili de a putea deveni învățători suplinitori pentru noul an școlar³⁴.

Și în județul Rădăuți serviciul culturii înființat conform deciziei prefecturii din 6 iulie 1944³⁵ a izbutit, deși a avut de întîmpinat condiții grele datorate faptului că județul în majoritatea sa era zonă de front³⁶, să ia o serie de măsuri pentru pregătirea noului an școlar.

Înființat încă din 24 mai 1944, inspectoratul școlar al județului Suceava a avut de înfruntat o situație asemănătoare celei existente în județul vecin Rădăuți și abia după îndepărtarea frontului s-a putut trece aici la o acțiune masivă în direcția deschiderii noului an școlar.

³¹ Arh. St. Dorohoi, fondul Prefecturii Dorohoi Serviciul culturii, dos. nr. 9/44 (corespondență cu autoritățile) fila 10; vezi și filele 45—46.

³² *Ibidem*, fila 51.

³³ *Ibidem*, fila 38.

³⁴ *Ibidem*, filele 57—59.

³⁵ Arh. St. Rădăuți, Fondul Prefecturii Rădăuți (neinventariat).

³⁶ De fapt plasa Siret era singura care nu constituia zonă a frontului. Pînă după 23 August 1944 aici și-au avut sediul și organele de conducere ale județului Rădăuți.

Prin bunăvoința comandamentului sovietic un număr crescând de clădiri școlare, care serviseră mai înainte necesităților frontului au început să fie eliberate începînd cu sfîrșitul lunii august 1944, ceea ce a ușurat considerabil munca organelor însărcinate cu găsirea și amenajarea spațiului necesar pentru desfășurarea cursurilor în noul an școlar³⁷.

În general datorită eforturilor comune ale organizațiilor politice democratice, ale organelor de stat și inițiativelor și aportului adus de masele largi populare ca și concursului primit din partea armatelor sovietice care staționau în această regiune³⁸, s-a izbutit să se creeze baza materială pentru începerea în bune condiții a cursurilor pe anul școlar 1944/45.

Dar problema cea mai grea și plină de răspundere rămînea pregătirea în timp util din rîndul elevilor de curs superior liceal și al studenților, a unor elemente capabile să suplinească în condiții satisfăcătoare cadrele didactice absente.

Acțiunea de depistare a celor susceptibili să devină învățători suplinitori a durat cîteva luni, ea prelungindu-se pînă spre sfîrșitul lunii august. Paralel cu această acțiune s-a trecut la organizarea primelor cursuri de pregătire a acestora.

Cu începere din 22 iulie s-a deschis în localul liceului de fete din orașul Dorohoi primul curs de pregătire în județul Dorohoi cu durata de 15 zile³⁹.

În afara acestui curs au mai funcționat încă două: unul la mijlocul lunii august iar celălalt între 1—17 septembrie⁴⁰. Aceste cursuri au fost absolvite în total de un număr de 140 tineri⁴¹.

La sfîrșitul lunii iulie se deschide în localul liceului teoretic din Siret un curs similar pentru județul Rădăuți⁴².

În județele Botoșani și Suceava cursurile de pregătire pentru viitorii învățători suplinitori au început la 10 august continuînd în mai

³⁷ Arh. St. Dorohoi, fondul Prefecturii Dorohoi/Secretariat, dos. nr. 9/44 (corespondență cu serviciul culturii), filele 65, 72 și altele.

³⁸ Acest concurs se concretiza atît prin asigurarea unor mijloace de transport, pentru aducerea materialelor de construcție, cît și prin sprijinirea acțiunilor de reparare și amenajare a localurilor școlare cu ajutorul meseriașilor (timplari, zidari etc.) aflați în cadrul trupelor sovietice.

³⁹ Arh. St. Dorohoi, fondul Prefecturii Dorohoi/Secretariat, dos. nr. 9/44 (corespondență cu serviciul culturii) filele 20—21, 25, 31—32, 38 și altele.

⁴⁰ *Ibidem*, filele 130—131, 134—135; cf. același fond dos. f.n. 44 (corespondență cu diferite autorități de stat) fila 100.

⁴¹ „Clopotul”, 10 decembrie 1944, p. 4 (articolul: *Activitatea școlară din Dorohoi*).

⁴² Arh. St. Rădăuți, fondul Prefecturii Rădăuți/cabinet, dos. nr. 5/44 (corespondență) f. 445. Starea arhivei fostei prefecturi Rădăuți în momentul cercetării sale de către noi (1959) nu ne-a permis să urmărîm modul în care și-a desfășurat activitatea cursul de pregătire. Un amănunt prețios, descoperit într-un vraf de foi volante ne informează că acest curs era deservit de un corp didactic format din 15 persoane, toți profesori de liceu.

multe serii pînă la 14 septembrie⁴³. Cursurile organizate în capitala județului Botoșani au fost urmate de 194 tineri⁴⁴.

Pe durata celor două săptămîni cît durau de regulă aceste cursuri, s-a pus accentul pe fixarea sau completarea cunoștințelor de specialitate dar mai cu seamă pe clarificarea ideologică-politică a cursanților (conferințe și seminarii despre situația internațională, realitățile din U.R.S.S., noțiuni elementare de economie politică, de marxism etc.).

Aceste cursuri, deși purtau amprenta lipsei de experiență organizatorică și pedagogică, au conținut totuși în embrion una din trăsăturile de bază ale viitoarelor cursuri de îndrumare a cadrelor didactice ce se vor organiza pe întreg teritoriul țării în 1945 și în anii următori mai întii din inițiativa regionalelor de partid, apoi ca acțiune condusă și organizată de Ministerul educației naționale, respectiv al învățămîntului și culturii, și anume împletirea predării cunoștințelor strict profesionale cu a celor ideologice-politice.

Importanța lor nu se reduce însă la aceasta. Ele au avut o mare și imediată însemnătate practică deoarece în toamna anului 1944, în nordul Moldovei majoritatea covârșitoare a cadrelor didactice aflate în funcțiune a fost formată din rîndul foștilor cursanți.

În vederea unui schimb de experiență multilateral și a fixării de comun acord a unor hotărîri de principiu în problemele organizării și orientării muncii culturale și de învățămînt la inițiativa organizației locale P.C.R. și cu concursul binevoitor al comandamentului sovietic⁴⁵ s-a convocat pe data de 19 august o conferință interjudețeană la Botoșani.

În adresa trimisă serviciilor culturii din celelalte județe, serviciul culturii din Botoșani motiva convocarea, arătînd că această consfătuire e indispensabilă pentru desăvîrșirea acțiunilor întreprinse „în vederea reorganizării învățămîntului primar și pentru unificarea măsurilor de organizare pentru întreg teritoriul...”⁴⁶. Era de asemenea important să se ia măsuri uniforme în privința revizuirii manualelor școlare⁴⁷.

La conferința care a avut loc în zilele de 19–20 august și la care au participat delegați ai tuturor școlilor, activiști din cadrul serviciilor culturii, membri ai comitetelor școlare sau țărănești etc. s-a discutat pe larg problema pregătirii profesionale și politice a cadrelor didactice, s-a pus de asemenea problema numirii de noi cadre în locurile vacante.

⁴³ A. I. Vianu, *op. cit.*, p. 123.

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ Nu trebuie să scăpăm din vedere că o astfel de consfătuire care antrena aglomerarea în Botoșani a cîtorva sute de invitați a coincis în timp cu ziua declanșării mării ofensive sovietice din sectorul Iași-Chișinău. Fără aprobarea comandamentului sovietic și fără concursul acestuia atît în ceea ce privește transportul, cazarea cît și securitatea deplină a celor convocați la Botoșani, consfătuirea nu ar fi putut avea loc.

⁴⁶ Arh. St. Rădăuți, fondul prefecturii Rădăuți/Cabinet, dos. f.n./44 (corespondență cu diferite autorități) fila 180.

⁴⁷ *Ibidem.*

În cadrul conferinței s-a combătut părerea unor participanți care au cerut ca în școală să nu se facă politică. Cei mai fervenți susținători ai acestui punct de vedere în trecut își dăduseră un larg concurs la activitatea străjerească și la acțiunile „culturale” din anii dictaturii fascisto-antonesciene. Chemarea lor de a se ține școala departe de noile schimbări politice era în fond o pledoarie în favoarea menținerii în învățământ a spiritului și practicilor fasciste.

Marea majoritate a delegaților au demască reacționarismul acestei propuneri provocatoare și au cerut ca în rezoluție să fie înscrisă ca o obligație pentru toate cadrele didactice asigurarea unei educații juste școlarilor, eliminarea din manuale și din predare a tot ceea ce adusesese vechiul regim în materie de propovăduire a urii de rasă, șovinism, anticomunism și antisovietism. S-a cerut totodată scoaterea din învățământ a elementelor fasciste, reacționare și în genere democratizarea învățământului sub toate aspectele⁴⁸.

La conferință s-a hotărât:

1. Deschiderea școlilor primare de pe întreg cuprinsul regiunii la data de 1 octombrie;

2. Colectarea tuturor manualelor școlare vechi, revizuirea lor și eliminarea pasajelor cu conținut fascist care urma să se facă de comisii special constituite în acest scop;

3. Înființarea la Botoșani, Dorohoi, Suceava și Rădăuți a unor licee de stat județene susținute de către prefecturile respective;

4. Instituirea unor examene de lichidare care urmau să clarifice situația școlară a elevilor care au întrerupt studiile din cauza:

a) evacuării școlilor de stat și particulare;

b) măsurile discriminatorii și teroriste ale regimului fascist (lagăre, tabere de muncă, deportări etc.)⁴⁹.

În urma consfățuirii interjudețene din 19–20 august de la Botoșani și a hotărârilor luate acolo, lucrările pregătitoare în vederea deschiderii noului an școlar au intrat în faza ultimă.

Cea mai arzătoare problemă, în afara cursurilor de pregătire a învățătorilor suplینitori care funcționau din plin în toate județele din nordul Moldovei, mai puțin Baia, a fost revizuirea manualelor școlare. Până la sfârșitul lunii august s-au constituit comisii de revizie în toate județele formate din cadrele didactice cele mai experimentate și care prin poziția lor politică din trecut reprezentau o garanție că această operațiune urma să se ducă la îndeplinire în cât mai bune condiții.

Conform celor hotărâte la Botoșani, toate manualele de școală aflate asupra copiilor sau a persoanelor particulare au fost strinse la primăriile comunale și predate apoi comisiilor de revizie cu tabele în care erau indicate numele proprietarilor⁵⁰.

⁴⁸ Arh. St. Botoșani, fondul prefecturii Botoșani/Serv. Culturii (revizoratul școlar), dos. nr. 44 (conferința școlară interjudețeană august 1944).

⁴⁹ *Ibidem*; cf. A. I. Vianu, *op. cit.*, p. 123.

⁵⁰ Arh. St. Dorohoi, fondul prefecturii Dorohoi/Secretariat, dos. nr. 9/44 (corespondență cu serviciul culturii) filele 105–106.

Din inițiativa și sub atenta îndrumare a organizației județene P.C.R. Botoșani s-a editat o broșură adresată elevilor care conținea îndrumări asupra modului cum trebuiau aceștia să se comporte în școală și în afara ei⁵¹. Principalul scop al acestei broșuri era demascarea propagandei reacționare, antisovietice, explicarea caracterului eliberator al războiului purtat de armatele sovietice și chemarea ca noua generație să-și închine forțele slujirii poporului și luptei pentru democrație și progres.

Ca rezultat al eforturilor depuse la 1 octombrie s-au deschis în județele Botoșani și Dorohoi și parțial și în celelalte județe cursurile școlilor primare.

În județul Botoșani s-au deschis pînă la sfîrșitul anului 125 școli primare sătești cu 6 688 elevi⁵², în orașul Botoșani 5 școli de același grad cu 400 elevi⁵³, și o grădiniță cu 40 de copii⁵⁴.

Numărul școlilor primare deschise în județul Dorohoi a crescut neconținut astfel că la sfîrșitul lunii noiembrie funcționau deja 150 școli primare cu 304 posturi⁵⁵. 140 din aceste posturi erau ocupate de către absolvenții cursurilor de pregătire, 30 de învățătorii care funcționaseră și în anii precedenți, iar restul de tineri cu studii secundare complete care suplineau pînă la revenirea la posturile lor a vechilor cadre didactice în măsura în care acestea erau admise de comisiile de triere (epurare)⁵⁶.

Mișcările de populație care au loc în județele Rădăuți, Suceava și Baia (survenite în urma revenirii în special din județele Botoșani și Dorohoi a populației evacuate din zona de operațiuni), care iau sfîrșit în linii mari abia spre sfîrșitul lunii septembrie — începutul lunii octombrie 1944, au împiedicat deschiderea masivă a școlilor la data de 1 octombrie. Îndată după revenirea populației în localitățile unde fusese mai înainte linia frontului, printre primele acțiuni desfășurate de organele de stat cu concursul forțelor democratice a fost deschiderea treptată și în aceste județe a școlilor primare și apoi și a celor secundare. Astfel în județul Baia care fusese în zona de operațiuni (partea de apus a județului a fost eliberată de altfel abia în urma ofensivei din august 1944) se înregistrau încă la sfîrșitul anului primele rezultate ale eforturilor depuse în vederea deschiderii cursurilor școlare. Pînă la această dată, în cele trei plăși (Pașcani, Boroaia și Mălini) asupra cărora avem date exacte s-au deschis 28 școli. Majoritatea

⁵¹ Arh. St. Botoșani/Serv. culturii (revizoratul școlar) dos. f.n./44 (circulare ministeriale învățămînt primar-secundar anul 1944).

⁵² Al. Vianu, *op. cit.*, pp. 135–136.

⁵³ La data de 20 martie 1945 (vezi Vianu *op. cit.*) numărul acestora ajunge la 609 elevi.

⁵⁴ Arh. St. Botoșani, fondul prefecturii Botoșani/Serv. culturii dos f.n./44 (învățămînt, situații școlare, luna octombrie 1944).

⁵⁵ E de remarcat că în fostul regim numărul învățătorilor rurali a oscilat între 138 în 1944 și 143 în 1943, după cum rezultă din statele de salarii pe anii respectivi.

⁵⁶ „Clopotul”, 10 decembrie 1944, p. 4.

acestora aveau la dispoziție doar cite două săli de clasă, uneori chiar una singură. Spre a cuprinde pe toți elevii, aceiași învățători predau pe întreaga zi la mai multe serii de școlari⁵⁷. Și aci un rol deosebit l-au jucat comitetele țărănești organizate, care activau sub îndrumarea organizației locale P.C.R.

Sprijinul cel mai important dat de comitetele țărănești și comitețele locale de Apărare Patriotică a constatat în deschiderea în majoritatea comunelor a unor cantine la care populația nevoiașă primea masa complet gratuit⁵⁸. La aceste cantine erau înscrși și toți copiii de vîrstă școlară, în unele sate organizîndu-se chiar cantine școlare separate⁵⁹.

Dificultățile legate de funcționarea școlilor nu s-au terminat o dată cu deschiderea. În calea acestora stăteau atît o serie de greutăți materiale obiective (o dată cu apropierea iernii tifosul exantematic ia proporții îngrijorătoare mai ales în județele Baia și Suceava) cît și de natură subiectivă.

În aparatul de stat și uneori chiar în fruntea județelor existau încă numeroase elemente reacționare, cu stare de spirit conservatoare sau înapoiate, care departe de a da concursul puneau bețe în roata desfășurării procesului de învățămînt.

Datorită poziției obstructioniste a prefectului de Dorohoi care s-a opus încadrării elementelor pregătite la cursurile de învățători în posturile vacante, pretextînd că trebuia așteptată sosirea din evacuare a vechilor cadre didactice, în numeroase comune cursurile nu s-au putut începe la 1 octombrie. După îndepărtarea acestui prefect și instalarea unui nou prefect (în persoana fostului șef al serviciului culturii) situația se schimbă creîndu-se condițiile desfășurării normale a învățămîntului școlar în acest județ. O situație asemănătoare a existat și în județele Rădăuți⁶⁰ și Suceava care a dăinuit însă mai mult timp și nu s-a schimbat decît tot în urma înlăturării de către forțele democratice a prefectilor reacționari.

Nici în județul Botoșani prefectura nu a asigurat noilor învățători mijloacele necesare deplasării în comunele fixate (unele situate la 40—50 km de oraș), cazarea lor și condiții bune de funcționare a școlilor. Astfel învățătorul trimis în comuna Ungureni, predînd într-un local fără uși, geamuri și foc în sobă s-a îmbolnăvit, fiind internat în spital. Fiind vorba de o comună bogată neasigurarea condițiilor unei bune desfășurări a învățămîntului se datora sabotajului elementelor chiaburești strecurate la conducerea comunei⁶¹.

⁵⁷ Arh. St. Fălticeni, fondul Prefecturii Baia, dos. f.n./45 (lucrări diverse), nenumerotat (dările de seamă pe perioada 23 August 1944—30 aprilie 1945 ale plășilor Pașcani, Boroaia și Mălini).

⁵⁸ *Ibidem*, Cabinet, neinventariat (vezi procesul-verbal al consiliului județean de colaborare din 17 februarie 1945).

⁵⁹ *Ibidem* (vezi procesul-verbal al conferinței primarilor din județ întrunită la 1 martie 1945).

⁶⁰ Arh. St. Rădăuți, fondul prefecturii Rădăuți, dos. nr. 53/44 (corespondență), filele 546—548.

⁶¹ „Clopotul“, 25 noiembrie/44, p. 4.

Într-o adunare a învățătorimii din județul Botoșani convocată la 26 noiembrie 1944, din inițiativa organizației locale P.C.R., vorbitorii au remarcat totalul dezinteres manifestat de majoritatea consiliilor comunale față de învățămînt. Multe localuri erau neîngrijite, neîncălzite, învățătorii trimiși în comune erau găzduiți prost, scump, nu erau sprijiniți în activitatea lor. O parte din învățătorii reveniți (în special aceia care datorită trecutului lor politic fascist nu fuseseră admiși de comisiile de triere) au provocat în mod nedemn o stare de neîncredere a părinților elevilor în noii învățători⁶².

În urma protestului public al celor prezenți la consfătuire și a intervenției organizației județene P.C.R., prefectura a fost obligată să ia măsuri care au dus la înlăturarea multora din greutățile și șicanele pe care le întâmpinaseră pînă atunci cadrele didactice. Pentru îmbunătățirea desfășurării învățămîntului primar județeană P.C.R. Botoșani a mobilizat în permanență comitetele țărănești care pe plan local iau și ele atitudine împotriva elementelor sabotoare din cadrul aparatului de stat și dau un însemnat sprijin material și moral pentru buna funcționare a învățămîntului la sate. Astfel într-o adunare a țăranilor din satul Drislea – comuna Trușești, convocată la data de 8 decembrie 1944, de comitetul țărănesc din această comună, în motiunea votată de cei prezenți se spunea între altele: „Nu mai vrem să trăiască copiii noștri în întuneric, așa cum am fost lăsați noi. Cînd s-a zvonit că se vor trimite învățători ca să se redeschidă școlile, am curățat localul, am aranjat băncile, tabla, catedra, și-i așteptam cu bucurie. Dar în zadar. Nu știm care e cauza că într-un sat cu circa 250 de copii nu s-au trimis încă învățători. Prin prezenta ne adresăm comitetului țărănesc de a interveni și a se numi învățători și a se redeschide școala”⁶³.

Comitetul țărănesc luînd act de hotărîrea adunării generale⁶⁴ a numit la 8 decembrie 1944 trei învățători dintre elevii din comună⁶⁵. absolvenți a 5–6 clase de liceu.

Paralel cu deschiderea în continuare a cursurilor în școlile primare, s-a trecut și la îndeplinirea celorlalte hotărîri ale consfătuirii inter-județene din 19–20 august 1944 de la Botoșani.

O sarcină urgentă, deoarece trebuia să precedă deschiderea cursurilor de învățămînt secundar, era examinarea elevilor de școală secundară în vederea înscrierii lor.

Deoarece arhivele erau evacuate și declarațiile elevilor nu puteau fi controlate s-au instituit comisii de verificare a cunoștințelor formate din profesori secundari pentru fiecare specialitate care examinau pe cei prezentați și îi înscriau provizoriu în clasa corespunzătoare pregătirii lor.

⁶² „Clopotul”, 3 decembrie/44.

⁶³ *Ibidem*, 14 decembrie 1944.

⁶⁴ În mod curent, comitetele țărănești acționau pe baza celor hotărîte de adunările generale la care puteau participa toți locuitorii satului sau comunei respective.

⁶⁵ „Clopotul”. 14 decembrie 1944.

În fața acestor comisii s-au prezentat și toți acei tineri care pe motive politice sau rasiale fuseseră ținuți departe de școală. Ei au fost asimilați clasei corespunzătoare cunoștințelor dovedite în fața comisiei. Aceste examene de verificare sau de echivalare au început la sfârșitul lunii septembrie și au continuat și în cursul lunilor următoare pînă la deschiderea liceelor din localitățile respective⁶⁵.

Tot acestor comisii li s-a încredințat și sarcina de a examina pe cei ce aveau de trecut corijențe sau pe elevii care urmau în particular și care nu-și putuseră da pînă atunci examenele pentru anul școlar 1943-1944.

Deși nu s-au putut evita unele falsuri sau abuzuri, în genere activitatea acestor comisii a fost pozitivă și a permis în fapt organizarea. În lipsa arhivelor, a cursurilor secundare încă în toamna anului 1944. La 15 octombrie se deschid cursurile liceelor teoretic (90 elevi) și comercial (20 elevi) din Botoșani.

În cursul lunii octombrie și-a început cursurile și liceul teoretic „Grigore Ghica” din Dorohoi. Pentru a veni în ajutorul elevilor de la țară, s-a amenajat prin grija serviciului culturii Dorohoi un local de internat⁶⁷.

În celelalte județe cursurile secundare s-au deschis mai tîrziu, în cazul județului Baia după 1 ianuarie 1945. Chiar și în localitățile în care datorită greutăților obiective, nu s-a putut trece în toamna anului 1944 la deschiderea cursurilor, cadrele didactice au desfășurat o activitate pedagogică și obștească susținută.

Pe lângă sediile școlilor secundare au funcționat în acest timp comisii de lichidare și clarificare a situației școlare a elevilor. Absolvenții cursurilor secundare care doreau să se prezinte la concursurile de admitere în facultate au fost preparați de profesori secundari care făceau aceasta ca o muncă obștească.

Deoarece numeroși absolvenți de liceu din diferite motive (în special datorită evacuării liceelor înainte de a se ține sesiunea de bacalaureat) nu aveau examenul de bacalaureat, în urma intervențiilor venite din regiune, Ministerul Educației Naționale a aprobat ținerea unei sesiuni extraordinare de bacalaureat la Botoșani. La această sesiune s-au prezentat aproape 200 de tineri care au căpătat astfel posibilitatea să se înscrie la examenele de admitere în învățămîntul superior.

Organizațiile de partid locale nu au pierdut nici un moment din vedere munca politică în cadrul școlii. Sub îndrumarea acestora, cadrele didactice din județele situate în nordul Moldovei s-au reorganizat

⁶⁵ Arh. St. Dorohoi, fondul prefecturii Dorohoi, dos. nr. 9/44, fila 111 (vezi circulara din 15 septembrie 1944); Arhivele Statului, Botoșani, fondul Prefecturii Botoșani, dos. nr. 10/44 (vezi ordonanța din 17 septembrie 1944); Arh. St. Suceava, fondul prefecturii Suceava, dos. nr. 822/45, nenumerotat (vezi raportul din 15 sept. 1944).

⁶⁷ Arh. St. Dorohoi, fondul Prefecturii Dorohoi/Secretariat, dos. nr. 9/44 (corespondență cu serviciul culturii), fila 145.

În vechile asociații profesionale dând însă acestora un conținut nou, democratic (învățătorii aveau asociații separate de cele ale profesorilor secundari). Aceste asociații⁶⁸, care grupau majoritatea cadrelor didactice din regiune au avut un rol important în antrenarea intelectualității locale, la lupta împotriva reacțiunii și fascismului, pentru democratizarea vieții publice și instaurarea unui regim democratic.

În condițiile sabotării fățișe a acțiunii de ajutorare a Moldovei de către majoritatea reacționară din guvernele Sănătescu și Rădescu, a poziției răuvoitoare adoptate de elementele reacționare din aparatul de stat local față de cadrele didactice și în special față de cele care absolviseră cursurile de pregătire⁶⁹, majoritatea cadrelor didactice din regiune au putut constata legătura strânsă ce exista între năzuința lor de a obține condiții mai bune de existență și de activitate pedagogică și lupta generală dusă de întregul popor pentru instaurarea unui regim democrat-popular pus în slujba intereselor vitale ale maselor largi, al dezvoltării culturale multilaterale a acestora.

În adunarea generală din 3 decembrie 1944 a învățătorilor din Dorohoi convocată în vederea înființării asociației învățătorilor din acest județ s-a adoptat o moțiune în care s-a cerut între altele democratizarea învățămîntului primar prin eliminarea tuturor elementelor fasciste și reacționare, democratizarea vieții publice și guvern democratic⁷⁰.

Făcînd cauză comună cu interesele poporului muncitor majoritatea cadrelor didactice, noi și vechi, din nordul Moldovei și-au adus contribuția alături de proletariatul de la orașe și de țărănimea muncitoare din regiune la lupta generală politică desfășurată în întreaga țară care a dus la instaurarea regimului democratic la 6 martie 1945, în România.

*

* * *

Activitatea pedagogică desfășurată în perioada aprilie—decembrie 1944 în nordul Moldovei nu poate fi înțeleasă decît în legătură strînsă cu situația generală a țării noastre în 1944. În această regiune ca și pe tot cuprinsul țării, întreaga viață social-politică s-a desfășurat sub semnul înlăturării regimului fascisto-antonescian și întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste și a aliaților săi, a eforturilor susținute depuse de masele largi conduse de P.C.R. pentru sprijinirea frontului antifascist, a luptei pentru democratizarea țării, pentru instaurarea regimului democrat-popular.

Constituirea sindicatelor libere și a comitetelor țărănești, înlăturarea legislației fasciste, democratizarea aparatului de stat, preluarea

⁶⁸ În Botoșani asociația se constituie în luna noiembrie, iar în Dorohoi la 3 decembrie 1944. Și în celelalte județe s-au reorganizat asociațiile în cursul lunii decembrie 1944.

⁶⁹ Printre metodele de intimidare folosite de elementele reacționare erau unele tipic fasciste ca spre pildă scrisorile anonime de amenințare cu moartea adresate unor cadre didactice noi (în comuna Cracalia și altele), în cazul în care acestea nu ar fi părăsit localitatea.

⁷⁰ „Clopotul”, 10 decembrie/44, p. 4.

bunurilor părăsite și darea lor în folosință provizorie oamenilor muncii și în genere toate măsurile și acțiunile care au loc în Moldova de nord în vara și toamna anului 1944, nu au reprezentat fenomene specifice acestei regiuni.

Aceleași cauze care le-au determinat apariția în nordul Moldovei (alungarea armatelor fasciste și înlăturarea regimului fascist cu toate urmările ce au decurs din aceasta), generalizate în urma victoriei insurjecției armate la scara întregului teritoriu al țării, au dus la necesități politice, în esență aceleași.

În toate transformările social-politice care se petrec în această perioadă, proletariatul în frunte cu Partidul Comunist din România a avut un rol conducător, hotărîtor.

Isolarea nordului Moldovei, deja eliberată de sub fascism, de restul țării aflată încă timp de cinci luni de zile (pînă la 23 August 1944) sub regimul dominației fascismului, părăsirea în masă, din ordin a acestui teritoriu de întreg aparatul de stat, inclusiv o parte a cadrelor didactice, au prilejuit însă manifestarea cu caracter temporar a unor particularități locale într-o serie de domenii între care și în învățămînt.

Astfel, necesitățile imperioase reclamate de apropierea deschiderii noului an școlar au determinat organizațiile democratice și aparatul de stat local să organizeze din inițiativa și cu sprijinul larg al comunistilor de aci, primele cursuri pregătitoare de învățători din țară, după Eliberare. Organizate din nevoia completării locurilor vacante de învățători din regiune, aceste cursuri pregătitoare au fost în același timp primele forme organizate de îndrumare ideologico-politică a cadrelor didactice. Rolul hotărîtor în transformarea acestora din cursuri de îndrumare teoretică-științifică a cadrelor didactice l-au avut organizațiile locale de partid din regiune, care acționînd conform directivelor conducerii P.C.R., au reușit să realizeze din primele luni importante succese pe linia clarificării ideologico-politice a intelectualilor din nordul Moldovei. Aceasta a avut un efect pozitiv în privința legării mai strînse a școlii, a activității depuse de cadrele didactice, de viața politică, de lupta pentru progresul social-politic al poporului nostru, pe calea deschisă de actul de la 23 August 1944.

Deși importante, aceste succese nu au constituit decît un modest început. Lichidarea moștenirii grele economico-politice, culturale lăsată de regimul burghezo-moșieresc, a analfabetismului și înapoierii culturale nu se putea face decît în cadrul unei largi revoluții culturale cu caracter de durată, care la rîndul ei nu era posibilă decît în condițiile instaurării unui regim democratic, a refacerii și dezvoltării continue a economiei naționale ce fusese greu încercată în urma războiului.

Aceste condiții au fost create treptat și s-au înlăptuit de către masele populare sub conducerea partidului de avangardă al clasei muncitoare din România, Partidul Muncitoresc Român, în anii următori instaurării regimului de democrație populară la 6 Martie 1945.